

Stadsförtätningens konsekvenser på sociala värden

– En studie av planprogrammet 2017 för utbyggnad och
förtätning i Eriksberg, Uppsala.

Jana Rafea

Kandidatarbete 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Institutionen för stad och land
Uppsala 2020

Titel: Stadsförtätningens konsekvenser på sociala värden – En studie av planprogrammet 2017 för utbyggnad och förtätning i Eriksberg, Uppsala
Engelsk titel: The impact of urban densification on social values - A study of the program 2017 for development and densification in Eriksberg, Uppsala
© Jana Rafea
Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Lena Steffner, SLU, institutionen för stad och land
SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Omfattning: 15 hp
Nivå: Grundnivå G2E
Kurs: EX0861, Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kursansvarig institution: institutionen för stad och land
Program: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Nyckelord: Förtätning, sociala värden, konsekvenser, samhälle, stadsplanering.
Omslagsbild: visar Eriksberg i dagsläget före förtätningen. Uppsala Kommun
Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.
Publiceringsår: 2020
Publiceringsort: Uppsala
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Detta arbete behandlar stadsförtätningen i Eriksberg, Uppsala och hur den har använts som en lösning på bostadsbristproblematiken. Bostadsbristen i Uppsala har lett till ökad förtätning på grund av dess fördelar. Genom stadsförtätning tas mindre mark i anspråk och befintlig infrastruktur förbättras och byggs på. Idag har även förtätningens andra konsekvenser uppmärksammats såsom hot för stadsnära grönområden. Förtätning i sig har studerats i många forskningsarbeten av landskapsarkitekter och stadsplanerare. I detta arbete har förtätning undersökts som koncept samt hur synen på den har förändrats och planerarens argument för förtätning. Vidare har förtätning studerats i Eriksberg med fokus på dess möjliga påverkan på de sociala värdena i Eriksberg. Fallet Eriksberg har studerats med hjälp av manualen The Cityland. Manualen har varit applicerbar på fallet men behandlade inte alla aspekter i planeringen av Eriksberg.

Abstract

This paper investigates densification in Eriksberg, Uppsala and how it has been used as a solution to the housing shortage. The housing shortage in Uppsala has led to an increased densification due to its advantages. Through densification, less land is used, and existing infrastructure is improved. Other consequences that were not previously discussed, such as the threat to urban green areas, have also been noted. Densification has been studied in the research by many landscape architects and urban planners. Densification in this paper has been investigated as a concept, the changed view of it and the planners' arguments for it. Furthermore, densification has been studied in Eriksberg, Uppsala, with a focus on its possible impact on social values. The case has been studied with the help of The Cityland manual. The manual has been applicable to the case but did not cover all aspects of planning in Eriksberg.

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Frågeställning.....	5
Avgränsningar	5
Tematiskt	5
Geografiskt	6
Begreppsförklaring	6
Metod	7
Sökord	7
Analysmetod	8
Bakgrund	8
Förtätningens tänkta fördelar	9
Påverkan på sociala värden.....	9
Eriksberg och Ekebydalen	10
Planprogram 2017	11
Programsamrådsredogörelse 2016	12
The Cityland manual	15
Resultat	17
Upprätthålla samhällsrelationer	17
Eftersträva en lagom omsättningsnivå av invånarna	17
En blandning av olika samhällsgrupper	18
Säkerhet och trygghet.....	18
Diskussion	17
Resultat	19
Metod	19
Referenser	21

Inledning

Att förtäta bebyggelse i städer har varit en lösning på den bostadsbrist som uppkommit efter ett växande behov av nya bostäder nära till arbete och stadsfunktioner (Neuman 2005). Det har också varit ett sätt att undvika att städer glesas ut och tar mark som kan nyttjas på annat sätt i anspråk, till exempel inom jordbruket eller som skogsmark (ibid.). Med tiden har stadsförtätningseffekter på bland annat ekologiska, estetiska, kulturella och sociala värden uppmärksammas (ibid.). I denna uppsats studeras förtätningsekvenser på sociala värden i Eriksberg, Uppsala. Manualen *The Cityland* (Berg & Ignatieva 2019) används som en metod för att undersöka fallet Eriksberg. Fallet och manualen presenteras var för sig under "Bakgrund" och sätts sedan samman under "Resultat" och "Diskussion" för att besvara frågeställningen.

Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka hur den planerade utbyggnationen och förtätningen av Eriksberg påverkar befintliga sociala kvalitéer och värden.

Frågeställning

Hur kan befintliga sociala värden i Eriksberg komma att påverkas av den planerade förtätningen?

Avgränsningar

En avgränsning av ämnet och platsen har behövts för att anpassa studien efter tidsramen. Utifrån avgränsningen förklaras arbetets utgångspunkter och fokusområden.

Tematisk avgränsning

Stadsförtätning relaterad till landskapsplanering är ett stort ämne som påverkar många värden såsom ekologiska, kulturella, estetiska och ekonomiska. Dessa värden som inte tas med i arbetet är minst lika viktiga, både nationellt och internationellt sett. I detta arbete undersöks endast stadsförtätningens konsekvenser på sociala värden i Eriksberg. Denna studie behandlar fallet utifrån de boendes perspektiv och det allmänna intresset på platsen utan att fokusera på en specifik målgrupp eller åldersgrupp. Det kan uppstå brister i studien då alla värden inom landskapsplanering i samband med förtätning är relaterade till varandra. Värden såsom sociala, ekologiska, kulturella, estetiska och ekonomiska bör studeras i förhållande till varandra. Åtgärder och ändringar som görs för att förbättra kvaliteter inom ett angivet värde, exempelvis ekonomiska, kan även påverka det sociala värdet på en plats. Därför är det viktigt i exempelvis fallet Eriksberg att studera helheten för att uppmärksamma

andra åtgärder i planprogrammet som kan påverka sociala värden. Tidsramen tillåter dock inte en fördjupning i de andra värdena. Eriksberg har valts eftersom det är ett aktuellt exempel på en stor fråga inom stadsförtätning och dess sociala konsekvenser.

Geografisk avgränsning

Geografiskt sett har Eriksberg valts på grund av det faktum att det är en plats i Sverige där stor debatt finns. I arbetet studeras planprogrammet Eriksberg och Ekebydalen 2017 med fokus på Eriksberg då Ekebydalen förblir en grönyta och ej ska förtätas.

Begreppsförklaring

Det finns en relativt enad bild kring definitionen av de följande begreppen, dock kan det förekomma vissa skillnader i tolkningar. Här definieras dessa utifrån en egen tolkning av litteraturen som lästes samt begreppens användning i detta sammanhang och arbete.

Förtätning

Förtätning inom stadsplanering betyder att bygga på redan bebyggda områden för att skapa tätare samhällen med högre exploateringsgrad och utnyttja marken (Lund Kommun 2010). Detta sker på bekostnad av annan mark såsom odlingsmark eller skogsmark. Ett exempel på detta är att utnyttja en parkeringsyta eller en park till att anlägga fler byggnader, där parkeringshus kan hamna under marknivå (ibid.). På Lund Kommuns hemsida förklaras vidare förtätningstyperna. Vertikal innebär att bygga fler våningar på en befintlig byggnad, och horisontell innebär att bygga mellan befintliga byggnader. I detta arbete inkluderas vertikal och horisontell förtätning under samma begrepp.

Stadsutglesning

Att glesa ut städer är motsats till förtätning, skriver Rafferty (2009). Det är en ökad utvidgning av den geografiska utsträckningen av en stad samt dess utspridning på bekostnad av orörd mark. Vidare förklarar Rafferty att stadsutglesning kännetecknas av ett lågt exploateringsstal och större avstånd emellan de olika funktionerna i en stad.

Sociala värden

Detta begrepp förklaras utifrån egen tolkning av olika artiklar som hittades på Google såsom en artikel publicerad på Social Value International, utan datum, i brist på en trovärdig källa som gav en tydlig definition. Trots att begreppet är välanvänt i olika sammanhang såsom i samhällsvetenskap och landskapsplanering, hittades inga resultat vid sökningen efter en definition utan snarare nämndes vilka de sociala värdena är i de olika artiklarna beroende på sammanhang.

De sociala värdena är en viktig del av samhällets kultur och struktur. Dessa agerar som riktlinjer för det sociala beteendet. Värdena kan vara rättigheter, människors lika värde, rationalitet, individens frihet, jämlikhet och demokrati. Sociala värden fungerar som kriterier för människor att kunna identifiera sig själva i sitt samhälle, ordna sina prioriteringar och välja mellan olika handlingsätt.

I detta arbete fokuseras på sociala värden som är relevanta för landskapsplanering och fallet Eriksberg. Dessa är individens rätt till en god miljö där hälsan prioriteras, möjlighet för inflyttning av människor med varierande ekonomiska förutsättningar och social bakgrund och möjlighet till socialisering och en känsla av tillhörighet i samhället.

Sociala resurser

Begreppet ”sociala resurser” används istället för ”sociala värden” i den använda manualen *The Cityland*. Dessa två begrepp definieras och används på samma sätt i detta arbete och därmed inkluderas dessa två under begreppet ”sociala värden” för att förenkla läsningen.

Metod

Målet har varit att hitta relevant litteratur om förtätning och dess utveckling i Sverige, offentliga dokument om fallet Eriksberg samt en manual, *The Cityland* (Berg & Ignatieva 2019), som är huvudmetoden för att kunna analysera fallet. Kraven på manualen har varit att den är relevant och applicerbar på platsen samt tar hänsyn till sociala konsekvenser i dagens planering och samhälle. En stor hjälp för att hitta relevanta vetenskapliga artiklar och litteratur har varit tidigare genomförda studentarbeten och fallstudier om ämnet förtätning. Dessa är *Social hållbarhet och förtätning* (Ekelund 2013), *Stadsförtätning och dess konsekvenser* (Pettersson & Öberg 2014) och *Förtätning* inom stadsplanering (Henrikson & Weibull 2008).

Sökord

Till en början har enbart svenska termer använts för att begränsa sökningen till geografiskt relevanta artiklar genom att använda följande sökord: förtätning – social – sociala konsekvenser - förtättnings konsekvenser - stad – påverkan. Dessa ord har använts både som enstaka och i olika kombinationer. Sedan har engelska termer använts för att vidga sökresultatet. Termer som: densification - densifying - city - social - impact – consequences. Publiceringsdatumet har avgränsats till efter 2000 för att undvika äldre artiklar inom ämnet som inte längre är relevanta.

Vidare har Google använts för att hitta offentliga dokument om fallet Eriksberg där sökningen har lett till Uppsala kommuns hemsida. Planprogrammet för Eriksberg och Ekeby har hittats samt samrådsredogörelse. Vid sökningen om Eriksberg har olika föredrag som hölls av Per G. Berg hittats. Per G. Berg är en professor vid Institutionen för stad och land på SLU. Dessa föredrag handlar framförallt om förtätning utifrån olika perspektiv och fokusområden och vissa behandlar även just fallet Eriksberg. Det har även funnits information att han i samarbete med en forskargrupp på SLU har tagit fram manualer för att bedöma förtätningen på en plats (Berg & Ignatieva 2019). Därav har *The Cityland* manual, en av dessa manualer, valts eftersom den specifikt beskriver sociala värden och hur dessa bör utnyttjas och förstärkas för att uppnå ett friskt samhälle vid planering och förtätning, vilket har hjälpt att besvara frågeställningen i arbetet.

Analysmetod

The Cityland manual är den manual som har använts i detta arbete för att analysera fallet Eriksberg. Denna manual är framtagen av en forskargrupp som jobbar på SLU: Per G. Berg och Maria Ignatieva (2019). Manualen är tänkt att användas som en checklista och hjälpmedel för landskapsarkitekter i sitt studerande av ett landskap eller område. Den ger möjlighet att studera ett landskaps svagheter och styrkor för att kunna utveckla det landskapet inom rimliga gränser. Den är baserad på riktlinjer enligt United Nations Habitat Agenda 1996. I manualen listas följande värden: fysiska, ekonomiska, biologiska, organisatoriska, sociala, kulturella samt estetiska. Varje värde förklaras i olika allmänt återkommande nyckelfrågor med principlösningar och avslutas med en lista med mål att uppnå vad gäller förbättringen inom det angivna värdet såsom sociala värden. Detta gör manualen till ett användbart verktyg i detta arbete där fokuset ligger på sociala värden, för att besvara frågeställningen kring hur de befintliga sociala värdena i Eriksberg kan komma att påverkas av den planerade förtätningen. Den sociala aspekten i manualen presenteras under rubrik ”sociala resurser” punkt nummer 5, sidor 11–12. I manualen presenteras totalt sju värden, bland annat kulturella och organisatoriska som är relevanta för fallet men som inte används i denna uppsats (Berg & Ignatieva 2019).

För att få en helhetsbild förespråkar Berg och Ignatieva att läsa relevanta offentliga dokument och planer, samt ställa frågor till planerare, ekonomiintressenter, markägare, boende och lokala organisationer i området (2019). De menar att det inte är tillräckligt att endast uppmärksamma visuella effekter där platsen enbart observeras.

Under de sociala värdena i manualen listas sex utgångspunkter för att genomföra en analys, varav de första fyra används för analysen av fallet. De sistnämnda två punkterna anses inte vara relevanta i fallet då de inte kan användas för att besvara frågeställningen. I ”Bakgrund” tillkommer en fördjupad presentation av manualen och hur dess sex punkter inom sociala värden tolkas i förhållande till fallstudien.

Bakgrund

Bakgrunden innefattar en sammanfattning av förtättningsfördelar ur planeringsperspektiv. Vidare visas förtättningskonsekvenser på sociala värden baserat på tidigare erfarenheter såsom fallstudier, vetenskapliga artiklar och böcker. Därefter visas bakgrundsinformation om fallet Eriksberg utifrån planprogrammet för Eriksberg och Ekebydalen 2017 och programsamrådsredogörelsen 2016. Sedan presenteras Manualen The Cityland (Berg & Ignatieva 2019) där punkterna som används i studien om Eriksberg förklaras.

Förtätningens tänkta fördelar

Det finns flera påvisade fördelar med stadsförtätning, vilka planerare och byggbolag använder sig av som argument för att förtäta. Som tidigare nämnt så har förtätning varit en lämplig metod att motverka stadsutglesning. Det finns flera fallstudier gjorda på detta ämne, till exempel i Köpenhamn. I boken *The Sustainable City II* (2002) publicerades en artikel där det förklaras vad tanken med planeringen i Köpenhamn var och att förtätning ansågs vara en lösning under 1990-talet. Tanken var att mindre mark skulle tas i anspråk och att utnyttja de befintliga resurserna såsom kollektiv trafik, elledningar och avloppssystem (Skovbro 2002). Rosol skriver i sin artikel publicerad i *Journal of the Geographical Society of Berlin* (2015) om förtätning och att med hjälp av den kan befintlig infrastruktur användas och utvecklas vilket är fördelaktigt både ekonomiskt sett och för de boende på området. Det innebär förbättrade förutsättningar för kollektivtrafik, både buss- och tåglinjer vilket effektiviserar energikonsumtionen (ibid.). Det är även lättare att uppnå en multifunktionell stadsdel när man kompletterar med de behoven och den service som saknas. Dessutom sparas jordbruks- och naturmark utanför städerna vid förtätningen menar Rosol.

Påverkan på sociala värden

Ett flertal studier har visat negativa konsekvenser av förtätning på grund av dess påverkan på befintliga sociala värden i ett område och de sociala problemen som uppstår till följd av förtätning. Här presenteras de relevanta sociala värdena till fallet. Dessa är:

- Individens rätt till en god miljö där hälsan prioriteras
- Möjlighet för inflyttning av människor med varierande ekonomiska förutsättningar och sociala bakgrunder
- Platser för socialisering.

Folkhälsan

Förtätning anses vara en av anledningarna till överbelastning av kollektivtrafik och att bilanvändning ökar till följd av detta (Skovbro 2002). Fler använder bilen på grund av längre transporttider mellan olika stadsfunktioner som till exempel arbetsplatser och bostäder (ibid.). Ett ökat bilanvändande i staden leder till luftföroreningar och bullerstörningar som har en negativ effekt på hälsan (Wolff, Haase & Haase 2018). Befintlig infrastruktur utnyttjas men detta leder till överbelastning av stadsfunktioner såsom handel och vård på grund av en ökad befolkning, vilket leder till längre köer på exempelvis vårdcentraler (ibid.).

För att undvika utbyggnation bygger man inåt i staden, vilket oftast sker på stadsnära grönområden, parker och skogsdungar som används av de boende (Arnberger 2012). Förtätning överbelastar även de kvarstående grönområdena vilka så småningom upplevs vara trånga på grund av för många besökare, i brist på andra stadsnära rekreationsområden (ibid.). Det finns forskning som påvisar vikten av tillgängliga grönområden och hur minskade antal sådana påverkar stressnivåerna och välmående i ett samhälle (ibid.). Förbättrad infrastruktur och kollektivtrafik bidrar med mer tillgänglighet till natur- och grönområden. Dessa motsvarar dock inte grönområden i staden och har ett annat värde (Skovbro 2002). Trygghetskänslan

hos de boende påverkas även av mindre ljusinsläpp och sikt som återföljer förtätning (Wolff, Haase & Haase 2018), vilket bör tas i beaktning vid planering av allt för nära huskroppar (ibid.).

Ekonomi och sociala bakgrunder

Som nämnts i stycket ovan, avståndet till olika funktioner i staden ökar till följd av förtätning vilket leder till ökade transporttider till och från platser. Detta innebär även förhöjda bränslekostnader (Wolff, Haase & Haase 2018).

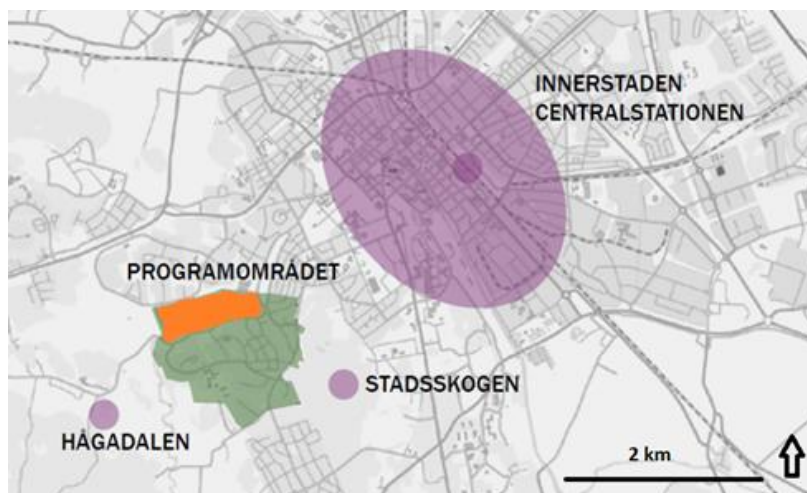
McFarlane skriver i journalen *City* (2020) om att förtätningen anses vara missgynnande för de boende i området. Nybebyggelse är dyrare och höjer marknadspri- ser på de befintliga bostäderna. Därmed kan segregation förekomma där låginkomsttagare exkluderas, även om dessa är i lika stort behov av boende. Detta innefattar även studenter och äldre människor menar McFarlane.

Socialisering

Anthony skriver i sin bok *Sociologi* (1998) om vikten av socialisering för olika åldrar, barn som vuxna. Han menar att människor är sociala varelser och att sociali- sering bidrar till ökad hjärnutveckling och en starkare samlevnad mellan samhälls- individerna, där ett utbyte av kunskap och kultur sker.

Eriksberg

Eriksberg är ett aktuellt exempel inom ämnet stadsförtätning. Härnäst presenteras planprogrammet för Eriksberg och Ekebydalen 2017 där tanken och målet bakom programmet visas enligt planerarna i Uppsala Kommun. I detta arbete studeras end- ast Eriksberg av planprogrammet då Ekebydalen ej ska förtätas och fortsätter att vara en grönyta. Därefter tillkommer en sammanfattning av yttranden och syn- punkter som framfördes under samrådsredogörelsen 2016.

Figur 1: visar programområdets läge i förhållande till Uppsalas stadskärna samt närhet till stadsskogen och Hågadalen. Programområdet är markerat i grönt. Den orangea delen är Ekebydalen som förblir en grönyta. Resterande grönmärkat är området Eriksberg. Bild hämtad från Planprogrammet för Eriksberg och Ekebyda- len 2017- Uppsala Kommun och bearbetad av Jana Rafea

Planprogram 2017

Information kring området och planen presenteras här. Sedan tillkommer en reflektion kring planen.

Programområdet:

Eriksberg och Ekebydalen är på 150 hektar, där Ekebydalen som inte ska förtätas utgör ca 25 hektar av områdets yta och Eriksberg ca 125 hektar. Området ligger 3 km sydöst om Uppsala centrum, se figur 1. Det planeras för nya bostäder på diverse håll i Uppsalas till följd av den ökade bostadsbristen. Uppsalas befolkning beräknas vara 340 000 år 2050, en kraftig ökning från dagens 168 096 invånare. Eriksberg ingår i översiktsplanen som ett lämpligt område för förtätning och nybyggnation. Området beskrivs vara ett grönt område (se figur 2) vars västra del är skogstäckt (Uppsala Kommun 2017). Detta uppskattas av de boende i området och ger en speciell karaktär till platsen (ibid.).

Det är en ganska ojämn fördelning av samhällsgrupper i Eriksberg. Enligt planprogrammet är de flesta boende äldre människor och kvinnor jämfört med resterande stadsdelar i Uppsala. Folk med utländsk bakgrund är mer centrerade i vissa delar av Eriksberg än andra, men allmänt är de en liten andel av det totala antalet boende. Andelen barn är även relativt liten och är ojämnt fördelad i området geografiskt sett. Detta gör att det behövs en större variation och blandning enligt planen (ibid.).

Planprogrammet:

Planprogrammet möjliggör 2400 nya bostäder i planområdet. Syftet med planen är att utveckla befintliga parker och torg, reservera mark för nya verksamheter och mötesplatser, nya handelslokaler på bottenvåningar och vid torg och anlägga nya förskolor och skolor (ibid.). Planen har tagits fram i samband med Uppsalahems renoveringsprojekt där det hävdas att flera byggnader är i behov av upprustning (ibid.). Uppsalahem har genomfört en medborgardialog i samband med dess visionsarbete för att renovera stora delar av Eriksberg. Denna dialog har varit ett användbart underlag för planprogrammet (ibid.).

September 2015 hade kommunen ett öppet hus för att presentera förslaget och få in synpunkter av de boende där de även fick ställa frågor. Under detta möte efterfrågades olika förbättringar, bland annat bättre gång- och cykelbanor, ett levande centrum med nya mötesplatser, större utbud av service och möjligheter till fler aktiviteter. Kommunen har även jobbat med att engagera barn och unga i arbetet kring områdets utveckling genom att samarbeta med Eriksbergsskolan, Hågalsskolan och Eriksbergsskolans fritidsgård. Genom detta samarbete fick barn i olika åldrar och skolklasser inventera platser runt deras skola för att göra en bedömning om vilka utrymmen som är värdefulla enligt dem. Programsamrådsredogörelsen pågick under 2016 – 2017 och den 23 januari 2017 samlades 423 skriftliga yttranden in. Det har även gjorts en social konsekvensanalys utifrån dessa perspektiv: barn, äldre, trygghet, jämställdhet, folkhälsa och tillgänglighet som ingår i planprogrammet.

Reflektion över planprogrammet 2017:

Det framgår tydligt hur kommunen har tänkt för att utveckla Eriksberg till en levande stadsdel genom att utöka utbudet av funktioner samt rörelsen på gatorna, vilket bidrar med en ökad socialisering. Detta påverkar dock den nuvarande karaktären i Eriksberg vilket kan göra förändringen svår att acceptera av de befintliga boende och riskerar deras känsla av tillhörighet. Det är dock svårt att förutse

reaktionen hos de boende då det är något individuellt, det vill säga att vissa samhällsgrupper eller åldrar såsom ungdomar kan vara mer öppna för förändring vad gäller rörelse och liv i staden än andra till exempel äldre.

Kommunen har vidtagit flera åtgärder för att inkludera olika grupper i processen vilket är positivt då detta skapar möjlighet för de boende att påverka sin omgivning. Materialet användes sedan som underlag för deras fortsatta arbete enligt planen. Det framgår dock inte hur detta material tas vidare och om dessa röster som hördes under exempelvis samrådsredogörelsen verkligen påverkar processen.

Figur 2: visar det nuvarande läget i programområdet samt den uppskattade grönstrukturen som riskerar försvinna vid förtätningen. Eriksberg och Ekebydalen är inramat i rött. Den blåmarkerade delen är Ekebydalen som ej kommer att förtätas. Bild hämtad från Planprogrammet för Eriksberg och Ekebydalen 2017, Uppsala Kommun och bearbetad av Jana Rafea

Programsamrådsredogörelse 2016

Det finns en stor oro och tvivel kring den planerade förtätningen i Eriksberg och om den verkligen är behövlig. Här kommer en sammanfattning av samrådet samt en reflektion över detta i slutet på varje stycke nedan.

Förtäta eller ej?

I samrådet framförde de boende synpunkter på huruvida förtättningsplanen för Eriksberg är behövlig. Eriksberg-borna är medvetna om att Uppsala växer men undrar varför man ska förtäta istället för att satsa på landsbygden. De boende noterar att kommunen har tappat helhetstänket och att byarna utanför staden riskerar att dö ut (Uppsala Kommun 2016).

Reflektion:

Dessa frågor besvaras inte under samrådet av kommunen med annat än att fler bostäder behövs vilket drar uppmärksamhet till den faktiska anledningen till förtätningen. Under samrådet hävdar de boende att det är ekonomin som styr denna

planering, vilket är sannolikt i brist på tydliga svar från planerarna. Den ekonomiska vinsten är dock kortsiktig och förtätningen i form av en lösning på bostadsbristen i Uppsala kan generera större samhällsproblem, vilka är utmanande och mer kostsamma att hantera.

Uppsalahems renoveringsprojekt

Detta projekt ifrågasätts av många. Enligt de som yttrade sig på samrådet anses projektet vara ett sätt att få in pengar då det har funnits möjlighet att istället underhålla byggnaderna allteftersom. Renoveringsprojektet har varit ett underlag till planprogrammet och därmed sätts projektet igång i samband med den nya byggnationen (Uppsala Kommun 2016).

Reflektion:

Det är svårt att avgöra om dessa påståenden kring huruvida renoveringen är behövlig eller ej utan vidareundersökningar av yrkesinsatta i ämnet. De boendes oro över de höjda marknadspriserna till följd av renovering är dock begriplig.

Marknadspriser

De boende är oroliga över evakueringen som kommer att ske under långa byggperioder. Dessa långa tider och de höjda priserna efter byggnationen och renoveringen kan innebära att människorna som har flyttat ut inte kan flytta tillbaka igen tänker Eriksberg-borna (Uppsala Kommun 2016).

Reflektion:

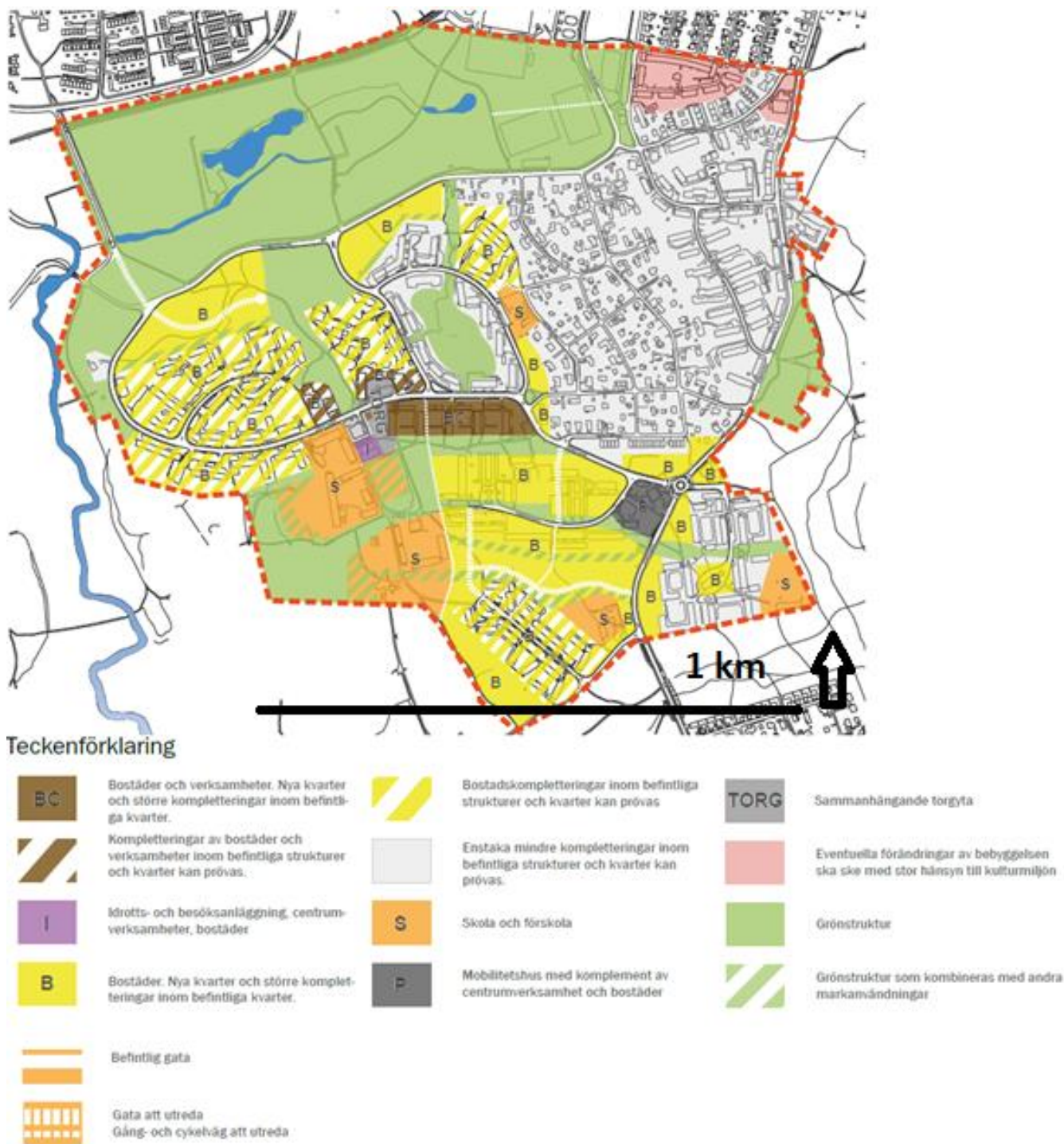
Frågan kring marknadspriserna är återkommande under hela samrådet. Kommunen hävdar att dessa inte går att styra från kommunens sida utan att det styrs av byggbolagen. Det är dock förstaeligt att nybebyggelse och renovering höjer priserna på grund av arbetskraft och bättre kvaliteter på bostäderna, vilket väcker frågan kring hur man kan behålla priserna på en viss nivå utan att detta sker på bekostnad av kvaliteten.

Trygghet

Samhällsstrukturen kan påverkas på grund av den stora andelen utflyttade som nämnt i stycket ovan, och den andelen nyinflyttade vilka kan upplevas anonyma av de befintliga boendena och bidra med en viss osäkerhet (Uppsala Kommun 2016). En annan aspekt som har diskuterats är den ökade insynen inåt i befintliga bostäder från de högre och malplacerade byggnaderna. Detta kränker den trygga känslan av att ha ett privat hem (ibid.). De nya byggnaderna kommer även att skugga befintliga byggnader vilket minskar ljusinsläppet och påverkar livskvaliteten (ibid.). Där emot är andra boende tacksamma över att kommunen planerar för verksamheter på bottenvåningar. Detta bidrar med ljussättning och mer liv till gatuplanen samt en ökad trygghetskänsla (ibid.). En annan uppskattad åtgärd är att skolor och förskolor kommer att utvecklas för att kunna användas under kvällstid, vilket gör dessa ställen multifunktionella och bidrar med livlighet till stadsdelen (ibid.). De boende uppskattar även förbättringen av cykel- och gångvägar vilket utformar tydligare rörelsestråk och gör att trafiken upplevs som tryggare (ibid.).

Reflektion:

Samhällsstrukturer är i konstant förändring eftersom detta är en del av utvecklingen av ett samhälle. Denna förändring uppfattas och accepteras olika av olika individer då människor har varierande minnen, sociala anknytningar till platsen och intressen i den. I planen noteras vikten av att särskilja mellan privata och offentliga rum, dock argumenteras inte för de nya byggnadernas placering som ökar insynen.

Figur 3: visar Planprogrammet och markanvändningen i Eriksberg med teckenförklaring. Den norra delen utgör Ekebydalen som behålls i form av en grönstruktur. Resterande delar visar Eriksberg och de stora ingreppen som planeras i området. Bild hämtad från Planprogrammet för Eriksberg och Ekebydalen 2017, Uppsala Kommun

Figur 4: en illustrationsbild som visar den tänkta nybyggnationen i Eriksberg. Bild hämtad från Planprogrammet för Eriksberg och Ekebydalen 2017, Uppsala Kommun

The Cityland manual

Här listas och beskrivs de sex punkterna under sociala värden i manualen The Cityland som beskrivet under ”Metod”. De första fyra av dessa är relevanta i fallet Eriksberg och används därmed för att besvara frågeställningen.

1. Upprätthålla samhällsrelationer

Tillgång till mötesplatser, kulturella aktiviteter, idrottsanläggningar, skolaktiviteter och möjlighet till föreningsliv hjälper till att upprätthålla samhällsrelationer. Tydliga gränser mellan privata, semiprivata, semioffentliga och offentliga platser bidrar också till att upprätthålla samhällsrelationer (ibid.). Denna aspekt är viktig att beakta vid planering av Eriksberg då området idag, enligt planprogrammet (2017), är omtyckt och sammanhållet och att de boende trivs där. I och med att arbetet studerar de sociala värdena i Eriksberg är det viktigt ur de boendes perspektiv att fortsätta kunna ha dessa tillgångar och socialisera.

2. Eftersträva en lagom omsättningstakt av boende

Omsättningstakten i glesbebyggda områden såsom ”hus i park”-områden ligger under cirka 2%, medan områden med högre exploateringsstal som lägenhetshus ligger runt 5% (Berg & Ignatieva 2019). I manualen förklaras att omsättningstakten av boende ökar i glesbebyggda områden men även i stadskärnan i västereuropeiska och nordiska städer. Därmed är det viktigt att planera för en omsättning som ligger

mellan 2-5% för att upprätthålla ett starkt samhälle. Med hjälp av detta kan sociala relationer och interaktioner behållas utan en ökad belastning på kapaciteten i de olika stadsfunktioner såsom vård (ibid.). Det nya planprogrammet för området Eriksberg har mest kritiserats för en väntad överbefolkning (Uppsala Kommun 2016), som kan påverka olika funktioner i denna stadsdel, som överbelastning och användning av grönområden och längre köer till vård (Wolff, Haase & Haase 2018).

3. En blandning av olika samhällsgrupper

För att skapa ett livligt samhälle med starka samhällsrelationer krävs en blandning av olika åldersgrupper, bostadstyper och upplåtelseformer (Berg & Ignatieva 2019). Vikten av detta betonas även av Uppsala kommun (2017) för att undvika segregation och behålla ett sammanhållet samhälle.

4. Säkerhet och trygghet

Då det tillkommer nya boende till ett område kan inflyttarna upplevas som anonyma av de befintliga boendena, därmed riskeras känslan av trygghet hos de sistnämnda att minska. Därför är det en stor fördel att förstärka sociala möten genom att skapa god tillgång till mötesplatser. Med hjälp av detta skapas möjlighet till att utveckla sociala samarbeten kring praktiska, ekonomiska samt säkerhetsrelaterade frågor och stärka gemensamhet (Berg & Ignatieva 2019). Även denna aspekt uttalas högt i planprogrammet (Uppsala kommun 2017) där individens känsla av trygghet och stabilitet i sitt hem är viktig för ett starkt samhälle.

5. En balanserad social kontroll

Detta innebär att samhället omkring en individ behåller sin sociala kontakt med individen utan att överskrida gränserna till individens privata liv.

6. Skapa engagemang och acceptans till nya livsstilar

Engagera de boende på området i hållbarhetsfrågor för att stärka den sociala anknytningen i samhället bland individerna och även till omgivningen för att skapa acceptans till förändringar och förbättringar, med inriktning mot ett hållbart samhälle.

Figur 5: en illustrationsbild som visar det allmänna mötesrummet i staden med utveckling av befintliga torg och parker. Bild hämtad från Planprogrammet för Eriksberg och Ekebydalen 2017, Uppsala Kommun.

Resultat

Med hjälp av manualen The Cityland och dess fyra första punkter listade ovan om sociala värden, besvaras frågeställningen kring hur de sociala värdena kan komma att påverkas till följd av den planerade förtätningen i Eriksberg. Här diskuteras huruvida planprogrammet stämmer med The Citylands rekommendationer. Varje punkt av de fyra diskuteras härnäst i en underrubrik för att stämma av huruvida planprogrammet följer riktlinjerna vid planeringen av ett socialt fungerade område. Detta sker även med koppling till bakgrundsinformation under ”Bakgrund” för att komplettera eventuella luckor som kan uppstå i manualens fokuspunkter, eller förstärka de sistnämnda vilket förtydligas under ”Reflektion”.

Upprätthålla samhällsrelationer

I planen eftersträvas en livligare stadsdel såsom det har illustrerats i figur 5. Detta uppnås med hjälp av fler samhällsaktiviteter, större handelsutbud, fler mötesplatser, utveckling av torg och parker samt handel i gatuplan (Uppsala Kommun 2017). Det framgår även i planprogrammet (2017) att en viss mark reserveras till samhällsaktiviteter samt kulturella möten för att förstärka samhällsrelationerna i Eriksberg. Detta efterfrågas även i medborgardialogen som har gjorts av Uppsalahem och samrådsredogörelsen (Uppsala Kommun 2016).

I manualen betonas vikten av att förtydliga gränserna mellan privata, semiprivata, semioffentliga och offentliga platser (Berg & Ignatieva 2019), vilket noteras i planprogrammet utan specificering på vad de olika ytorna får för karaktär tilldelat sig. Däremot förtydligas detta i detaljplaner gjorda för Eriksberg, exempelvis detaljplanen för del av Norby 31:74 område mellan Blodstensvägen, Marmorvägen och Norbyvägen (Uppsala Kommun 2018).

Reflektion

Berg och Ignatieva (2019) har valt att fokusera på stärkning av samhällsrelationer i denna punkt vilket är gynnsamt för vår välmående och hjärnutveckling då vi är sociala varelser som Anthony (1998) skrev i sin bok. Utifrån planprogrammet har planerarna tagit hänsyn till detta för att öka möjligheterna till socialisering men även respektera individernas privata utrymme. Planen för Eriksberg kommer på så sätt att förbättra förutsättningarna för samhällsträffarna och de sociala aktiviteterna på platsen.

Eftersträva en lagom omsättningstakt av boende

Manualens rekommendationer är att ha omsättningstakt på 2–5% (Berg & Ignatieva 2019). Det finns dock ingen information kring detta i planprogrammet (2017) vilket gör det svårt att bedöma omsättningstakten utan vidareundersökning på data och statistik. Med tanke på att Eriksberg kommer att förtätas, kommer omsättningstakten antagligen att överstiga dessa rekommendationer.

Reflektion

Under samrådsredogörelsen har många föreningar och privatpersoner uttryckt sina rädslor om överbefolkning och dess konsekvenser på Eriksberg. Det finns en enad allmän bild hos de flesta boendena, nämligen att de bor i Eriksberg av en anledning, vilken är områdets nuvarande karaktär (Uppsala Kommun 2016). Den planerade förtätningen riskerar att ändra områdets kvaliteter vilket kan leda till utflyttning. Dessa rädslor besvaras inte med tydliga svar av kommunen. Att inte förtydliga kring boendetäthet samt omsättningstakt anses som en brist i påståendet om att måna om de boendes behov och önskemål. Överbefolkningen kan som Wolff, Haase & Haase (2018) samt Skovbro (2002) skrev i sin text, generera problem som påverkar folkhälsan såsom buller, luftföroreningar och minskade grönområden.

En blandning av olika samhällsgrupper

I planen nämns värdet av att eftersträva en blandning av olika samhällsgrupper samt gynna äldre och barn i Eriksberg. Det ställs även höga krav på tillgänglighet och framkomlighet (Uppsala Kommun 2017). Olika boendetyper och upplåtelseformer planeras för att främja den sociala variationen i Eriksberg och möjliggöra bostäder för olika familjtyper samt individer (ibid.).

Reflektion

Det saknas ett förtydligande i planprogrammet kring hur man säkerställer att kraven på tillgänglighet och anpassning efter barn och äldre ska utföras. Detta kan uppfattas som suddiga riktlinjer för planering i senare skeden såsom detaljplaner, vilket ger plats för olika tolkningar kring hur höga dessa krav är.

Utöver att planera för olika bostadstyper nämns i planen betydelsen av att ta hänsyn till människornas olika ekonomiska förutsättningar. Å andra sidan påstås i programsamrådsredogörelsens att marknadspriserna bestäms av byggbolagen och inte kommunen (Uppsala Kommun 2016), vilket upplevs motsägelsefullt då kommunen isåfall inte har makt över vilka som skulle kunna flytta in vad gäller ekonomisk bakgrund. Man kan ana ett mönster liknande det som McFarlane skrev i sin text (2020) kring att förtätningen missgynnar de befintliga boendena och leder till högre hyror och priser. Detta innebär en typ av segregation där de fattigare människorna exkluderas och de befintliga boendena kan tvingas att flytta ut på grund av de höjda hyrorna. Stort sett kan planprogrammet bidra med ökad blandning av olika samhällsgrupper men andra typer av exkludering kan uppstå.

Säkerhet och trygghet

Kommunen satsar på att förbättra mötesplatser vilket enligt manualens fjärde punkt stärker relationerna och bidrar med en ökad säkerhet. I planen skrivs även många andra aspekter kring säkerhet.

Reflektion

I manualen sammanfattas trygghet till endast mötesplatser. Det fokuseras endast på trygghet gällande människomöten, att lära känna varandra och engageras i olika former och om diverse samhällsfrågor som berör området och dess framtid. Trygg-

het är däremot mer än endast möten och utbyten mellan befintliga boende och nyinflyttade som det noteras i manualen. Som tidigare nämnt uppmärksammas dessa andra faktorer både i planprogrammet (2017) och i Wolffs mm. text (2018). Allt för nära huskroppar som det planeras i Eriksberg skapar trånghet samt bidrar med en ökad insyn i lägenheterna och mindre ljusinsläpp.

Diskussion

Manualen har varit till stor hjälp i detta arbete för att analysera förtätningens konsekvenser på sociala värden i Eriksberg. Som beskrivet under ”Metod” har endast punkten sociala värden i manualen använts i arbetet vilket gör det svårt att bedöma huruvida denna manual var passande eller ej som metod. Härnäst kommer en diskussions kring resultatet och metoden utifrån hur manualen har använts.

Resultat

Eriksberg föreställs i planprogrammet (2017) som den karaktäristiska gröna stadsdelen där de boende trivs. Därefter presenteras förslaget som innebär att stora delar av grönytorna kommer att byggas bort. Detta kommer att påverka områdets karaktär som de boende har vant sig vid. I detta arbete har det fokuserats på de befintliga boendenas perspektiv och deras anknytning till platsen, därmed borde de boendes syn på områdets tas i beaktning. Förtätningen och dess konsekvens på den nuvarande karaktären kommer att påverka de boendes känsla av tillhörighet i området.

Under samrådsredogörelsen (2016) ifrågasatte många valet av att förtäta i Eriksberg trots möjligheten till att utveckla landsbygden. Denna fråga ignorerades eller fick otillfredsställande svar, vilket väcker frågor kring hur man hade kunnat göra för att säkerställa att människors deltagande i medborgardialogen eller samrådsredogörelsen faktiskt tas i beaktning.

Förtätning har stora konsekvenser på folkhälsan som beskrivet i Skovbros text (2002) och Wolffs mm. (2018). Därmed är den planerade förtätningen i Eriksberg oroväckande. Det kommer att ske en överbelastning på de befintliga stadsfunktionerna vilket kan leda till en ännu mer utökad förtätning. Det noteras även av kommunen i planprogrammet (2017) att nya skolor kan behöva anläggas i framtiden om belastningen på de befintliga skolorna på området ökar. Således kan förtätningens konsekvenser vara långsiktiga och orsaka ännu fler hälsoproblem genom exempelvis minskade grönytor.

Metod

Manualen har varit applicerbar på fallet Eriksberg, dock har den inte varit täckande vad gäller alla sociala frågor i programområdet. Framförallt saknades ett förtydligande rörande huruvida manualen behandlar de befintliga boende på en plats eller boende som kommer att flytta in, då dessa två grupper har olika förutsättningar och

syn på området vad gäller social anknytning och intressen. Ett exempel på hur intressena kan krocka är punkt ett i manualen, vilken är att upprätthålla samhällsrelationer. I denna punkt betonas värdet av att planera för olika aktiviteter och mötesplatser där de boende kan socialisera och lära känna varandra (Berg & Ignatieva 2019), vilket gynnar nyinflyttade människor men inte självklart de befintliga boendena. Eriksbergs nuvarande karaktär före planeringen är en glesare stadsdel som är rik på vegetation och grönområden (Uppsala Kommun 2017). Då människor är sociala varelser som Anthony skriver i sin bok (1998), antas de befintliga boendena ha en annan typ av socialisering innan dessa nya mötesplatser anläggs, exempelvis aktiviteter som motion och grupppass i skogsdungarna som kommer att försvinna till följd av förtätningen. Detta innebär försämrade sociala kvaliteter och aktiviteter för de boende på området men nya möjligheter för de nyinflyttade som att bo i en livlig stadsdel.

I den sistnämnda punkten i manualen ”Säkerhet och trygghet” fokuseras endast på trygghet gällande människomöten, att lära känna varandra och engageras i olika former (Berg & Ignatieva 2019). Som beskrivet under ”Resultat” är säkerhet mer än endast människomöten vilket även uppmärksammas i planprogrammet (2017). Detta anses vara en brist i manualen där många viktiga aspekter inom säkerhet som insyn i lägenheter och ljusinsläpp (Wolff, Haase & Haase 2018) inte tas i beaktning.

Berg och Ignatieva förespråkar att använda manualen aktivt genom att läsa relevanta offentliga dokument och planer samt ställa frågor till planerare, ekonomiintressenter, markägare, boende och lokala organisationer i området (2019). De boendes röster har endast studerats i detta arbete genom samråddogörelsen där privatpersoner och lokala organisationer uttryckte sig (2016). Detta innebär dock inte att alla röster på området hördes och att resultatet från samråddogörelsen kunde ha kompletterats exempelvis med egna enkäter gjorda på platsen för att följa Berg och Ignatievas föreskrifter.

Referenser

- Arnberger, A. (2012) Urban Densification and Recreational Quality of Public Urban Green Spaces—A Viennese Case Study. *Sustainability*. 4, 703-720; doi:10.3390/su4040703.
- Berg, G.P. & Ignatieva, M. (2019) *The Cityland manual*.
- Ekelund, K. (2013) *Social hållbarhet och förtätning - en kritisk studie i förtätningens sociala paradoxer*. Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsarkitektprogrammet
- Giddens, A. översättning Nilsson, B. (1998) *Sociologi*. 2. uppl. Lund: studentlitteratur.
- Henrikson, A. & Weibull, E (2008) 'Förtätning' inom stadsplanering - en studie av syftning och framställning i svensk dagspress. Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsarkitektprogrammet.
- John, R. (2009) *Urban sprawl*. Encyclopedia Britannica. Tillgänglig online: <https://www.britannica.com/topic/urban-sprawl>
- Lund Kommun (2010) *Förtätning i Lund*. Tillgänglig online: https://www.lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplas-mer/pm5_fortatning-i-lund.pdf
- McFarlane, C. (2020) Forthcoming. De/re-densification: a relational geography of urban density. *City*. Vol 23. No 4-5.
- Neuman, M. (2005). The Compact City Fallacy. *Journal of Planning Education and Research*, 25(1), 11-26. DOI:10.1177/0739456X04270466.
- Petterson, E. & Öberg, I. (2014) *Stadsförtätning och dess konsekvenser - en undersökning av förtätningspotentialen i olika stadskaraktärer i Gävle*. Högskolan i Gävle. Samhällsplanerarprogrammet.
- Uppsala Kommun (2018) *detaljplan för del av Norby 31:74 Område mellan Blodstensvägen, Marmorvägen och Norbyvägen*. Plan- och byggnadsnämnden.
- Uppsala Kommun (2017) *Eriksberg och Ekebydalen Planprogram 2017*. Plan- och byggnadsnämnden.
- Uppsala Kommun (2017) *Planprogram för Eriksberg och Ekebydalen Program-samrådsredogörelse 2017*. Plan- och byggnadsnämnden.
- Rafferty, J. P. (2009) *Urban Sprawl*. Encyclopedia Britannica. Tillgänglig online: <https://www.britannica.com/topic/urban-sprawl/Costs-of-urban-sprawl>
- Rosol, M. (2015) Social mixing through densification? The struggle over the Little Mountain public housing complex in Vancouver. *Journal of the Geographical Society of Berlin*. Vol. 146, No. 2-3.
- Skovbro, A. (2002) Urban densification --a sustainable urban policy? Paper from: The Sustainable City II, WIT Press. ISBN 1-85312-917-8
- Social Value International. *What is Social Value?* Tillgänglig online: <https://social-valueint.org/social-value/what-is-social-value/>
- Wolff, M. Haase, D. Haase, A. (2018) Compact or spread? A quantitative spatial model of urban areas in Europe since 1990. *PLoS ONE* 13 (2): e0192326.